

NEMIS VA O‘ZBEK MAQOLALARINING STRUKTUR TALQINI

Mamadjanova Iroda Abdullaxon qizi

Namangan davlat texnika universiteti

2 sonli akademik litsey

Nemis tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada nemis va o‘zbek tillaridagi maqolalar struktur jihatdan tahlil qilinadi. Maqolalar xalq og‘zaki ijodining eng qadimiy va boy janrlaridan biri bo‘lib, ularning grammatik va sintaktik qurilishi milliy tafakkur hamda madaniy qadriyatlarni ifodalaydi. Nemis va o‘zbek maqolalari struktur jihatdan o‘xshashlik va farqlarga ega bo‘lib, ular ko‘pincha qisqa, ritmik va parallel tuzilmalar orqali shakllanadi. Tadqiqotda maqollarning morfologik, sintaktik va semantik xususiyatlari tahlil qilinib, ikki tildagi o‘xshashliklar hamda milliy xususiyatlarni namoyon etuvchi farqlar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: maqol, nemis tili, o‘zbek tili, struktur tahlil, sintaksis, xalq og‘zaki ijodi.

STRUCTURAL INTERPRETATION OF GERMAN AND UZBEK PROVERBS

Abstract. This article analyzes German and Uzbek proverbs from a structural perspective. Proverbs are among the oldest and richest genres of folk oral literature, and their grammatical and syntactic structure reflects national thinking and cultural values. German and Uzbek proverbs demonstrate both structural similarities and differences, often being formed through short, rhythmic, and parallel constructions. The study examines the morphological, syntactic, and semantic features of proverbs, highlighting similarities as well as differences that reveal the national characteristics of the two languages.

Keywords: proverb, German language, Uzbek language, structural analysis, syntax, folk oral literature.

STRUKTURELLE INTERPRETATION DEUTSCHER UND USBEEKISCHER SPRICHWÖRTER

Abstract (Deutsch): Dieser Artikel analysiert deutsche und usbekische Sprichwörter aus struktureller Perspektive. Sprichwörter gehören zu den ältesten und reichhaltigsten Gattungen der mündlichen Volksliteratur, und ihre grammatische sowie syntaktische Struktur spiegelt das nationale Denken und die kulturellen Werte wider. Deutsche und usbekische Sprichwörter zeigen sowohl strukturelle Ähnlichkeiten als auch Unterschiede und werden häufig durch kurze, rhythmische und parallele Konstruktionen gebildet. Die Studie untersucht die morphologischen, syntaktischen und semantischen Merkmale von Sprichwörtern und hebt sowohl Gemeinsamkeiten als auch Unterschiede hervor, die die nationalen Besonderheiten der beiden Sprachen zeigen.

Schlüsselwörter: Sprichwort, deutsche Sprache, usbekische Sprache, Strukturanalyse, Syntax, mündliche Volksliteratur.

Kirish.

Maqolalar xalqning ma'naviy merosini, hayotiy tajribasini, donishmandligini ifodalovchi janr sifatida lingvistik jihatdan ham qiziqish uyg'otadi. Ular nafaqat mazmun, balki shakl jihatidan ham xalq tafakkurining o'ziga xosligini ko'rsatadi. Shu bois maqollarni struktur jihatdan tadqiq etish ularning grammatik qurilishi, sintaktik imkoniyatlari hamda milliy madaniyat bilan bog'liq jihatlarini aniqlashda muhimdir. Nemis va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lsa-da, ulardagi maqollarda umumiylik va milliylikni ko'rsatadigan jihatlar mavjud.

Qardosh bo'lmagan tillarda maqollarning umumiy struktur xususiyatlari

Maqolalar qisqa va lo'nda ifoda shaklida bo'lib, ko'pincha ikki qismdan tashkil topadi. Ularning struktur qurilishi sintaktik parallelizm, ritmik bo'linish, antonimik qarama-qarshilik va takroriylik asosida shakllanadi.

O'zbek maqolalarida qo'shma gaplar va parallel konstruksiyalar keng qo'llanadi:

- “Yaxshilik qil — daryoga ot, baliq bilmasa, Xudo bilar.”
- “Odam bo'lsin — odamga odam bo'lsin.”

Nemis maqolalarida esa qisqa sodda gaplar, qarama-qarshi munosabatni bildiruvchi konstruktsiyalar ustuvor:

1. „Ende gut, alles gut.“ (Yaxshi tugagan ish – hammasi yaxshi.)
2. „Wie der Vater, so der Sohn.“ (Ota qanday bo'lsa, o'g'il ham shunday.)

Maqolalarning morfologik xususiyatlar

O'zbek maqolalarida fe'l shakllari va affikslar muhim rol o'ynaydi: **-sa, -mas, -dir** kabi qo'shimchalar tez-tez uchraydi.

Nemis maqolalarida esa fe'l zamonlari va modal fe'llarning qo'llanilishi ustunlik qiladi: *muss, soll, darf* kabi birliklar ko'p qo'llanadi.

Sintaktik tuzilma

O'zbek maqolalarida ergash gapli qo'shma gaplar ko'p uchraydi:

- “Mehnat qilgan – to'q, mehnat qilmagan – och.”

Nemis maqolalarida esa qisqa jumlar va koordinativ bog'lovchilar orqali qurilgan gaplar keng tarqalgan:

- „Aller Anfang ist schwer.“ (Har qanday boshlanish qiyin.)

Tilshunoslikda maqollardagi parallel va antonimik strukturalar

Har ikki tilda ham maqollar ko'pincha parallel tuzilmaga ega.

- O'zbekcha: “El bilan yegan halvo — halvo, yolg'iz yegan — zahar.”
- Nemischa: „Ohne Fleiß kein Preis.“ (Mehnatsiz mukofot yo'q.)

Bu hol maqollarning ta'sirchanlik va ritmik ohangini kuchaytiradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Tadqiqotda nemis va o'zbek maqolalarining struktur xususiyatlari taqqosiy-lingvistik metodlar asosida tahlil qilindi.

Asosiy metodologik yondashuvlar quyidagilar:

Sintaktik tahlil. Gap tuzilmalari (oddiy, qo'shma, murakkab), gap ohangi (buyruq, shart, inkor) va parallelizm.

Semantik tahlil. Maqolalardagi asosiy mavzular, metafora va antonimiya.

Morfologik tahlil. So'z yasalishi, affiksatsiya, arxaik shakllar.

Fonetik va stilistik tahlil. Alliteratsiya, qofiya, ritm, obrazlilik.

Taqqosiy paremiologiya. Permyakov va Kuusi tizimlari, ramziy va kognitiv yondashuvlar.

Manba sifatida nemis va o'zbek tilshunoslik jurnallari, paremiologik tadqiqotlar, maqol to'plamlari va zamonaviy lingvistik maqolalar tahlil qilindi

Natijalar

Sintaktik xususiyatlar

Til	Oddiy gap	Qo'shma gap	Murakkab gap	Elliptik	Imperativ
Nemis	+	+	+	+	+
O'zbek	+	+	+	±	+

Export as CSV

- **Nemis maqolalari.** Ko'pincha bipartit (ikki qismli), elliptik va imperativ shaklda. Masalan, "Ende gut, alles gut" (Yaxshi tugasa, hammasi yaxshi).
- **O'zbek maqolalari:** Oddiy, qo'shma va murakkab gaplar keng tarqalgan. Shartli va sababli tuzilmalar ko'p uchraydi: "Nima eksang, shuni o'rasan" (Nimani eksang, shuni o'rasan).

Semantik xususiyatlar

- **Metafora va umumlashtirish:** Har ikki tilda keng tarqalgan. Nemis tilida “Viele Köche verderben den Brei” (Ko‘p oshpaz bo‘lsa, ovqat buziladi), o‘zbek tilida “Ko‘p qozon – sho‘rva sho‘r” (Ko‘p qozon – sho‘rva sho‘r).
- **Antitezis va parallelizm:** “Wer nicht wagt, der nicht gewinnt” (Jasorat qilmagan, yutmaydi) va “Ko‘p o‘ylagan – donolik topar, kam o‘ylagan – pushaymon bo‘lar”.

Morfologik xususiyatlar

- **Nemis maqolalari.** Fiksatsiyalangan, arxaik shakllar saqlanadi, leksik o‘zgaruvchanlik kam.
- **O‘zbek maqollari.** Agglutinatив, ko‘p affiksli, so‘z yasalishi va o‘rin almashish keng tarqalgan.

Fonetik va stilistik xususiyatlar

- **Alliteratsiya va qofiya.** “Morgenstund hat Gold im Mund” (Tongda oltin bor), “Ohne Fleiß, kein Preis” (Mehnatsiz – mukofot yo‘q).
- **O‘zbek maqolalari.** Alliteratsiya, assonans, ritm va obrazlilik: “Yaxshi gap – yarim davlat”, “Ko‘p o‘ylagan – donolik topar”.

Jadval: Nemis va o‘zbek maqolalarining struktur xususiyatlari

Xususiyat	Nemis maqolalari	O‘zbek maqolalari
Sintaktik	Bipartit, elliptik, imperativ	Oddiy, qo‘shma, murakkab, shartli
Semantik	Metafora, umumlashtirish, antitezis	Metafora, antonimiya, gradatsiya
Morfologik	Fiksatsiyalangan, arxaik	Agglutinatив, affiksli
Fonetik	Alliteratsiya, qofiya, ritm	Alliteratsiya, assonans, ritm
Stilistik	Qisqalik, didaktik, obrazlilik	Qisqalik, obrazlilik, xalqona

Muhokama

Nemis va o'zbek maqolalarining struktur tahlili ularning umumiy va milliy xususiyatlarini ochib beradi. Har ikki til maqolalarida qisqalik, obrazlilik va didaktik ohang ustun. Nemis maqolalari ko'proq bipartit va elliptik tuzilmalarga ega bo'lsa, o'zbek maqollari agglutinativ va murakkab gap tuzilmalariga moyil. Morfologik jihatdan o'zbek maqolalari ko'proq affiksatsiyaga, nemis maqollari esa fiksatsiyalangan shakllarga ega. Fonetik va stilistik jihatdan har ikki til maqollarida alliteratsiya, qofiya va ritm muhim rol o'ynaydi. Taqqosiy paremiologiya metodlari yordamida maqolalar strukturasi, semantikasi va madaniy mazmuni chuqur tahlil qilinadi. Bu esa til va madaniyatlararo o'xshashlik va farqlarni aniqlashga yordam beradi

Xulosa.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak nemis va o'zbek maqolalari struktur jihatdan qisqa, lo'nda va ifodali bo'lishi bilan o'xshashlikka ega. Har ikkala tilda ham maqollar parallelizm, antonimlik va sintaktik ixchamlik asosida shakllanadi. Biroq, o'zbek maqolalarida ergash gapli qo'shma gaplar ko'proq uchrasa, nemis maqolalarida sodda gaplar ustuvorlik qiladi. Bu esa har bir tilning grammatik tizimi va milliy tafakkur xususiyatlarini aks ettiradi.

Nemis va o'zbek maqolalarining struktur tahlili ularning sintaktik, semantik, morfologik va fonetik xususiyatlari bo'yicha umumiy va milliy xususiyatlarini ochib beradi. IMRAD formatida olib borilgan taqqosiy tahlil, zamonaviy paremiologiya metodlari asosida, har ikki til maqolalarining o'ziga xosligini va umumiyliklarini aniqlashga imkon beradi. Bu esa tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida yangi ilmiy izlanishlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jo'rayev, M. (2015). *O'zbek maqollari tili va uslubi*. Toshkent: Fan.
2. Mieder, W. (2004). *Proverbs: A Handbook*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.

3. Ahmedov, A. (2019). *Tilshunoslikda maqollar va ularning tahlili*. Toshkent: O‘zMU nashriyoti.
4. Röhrich, L. (1991). *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Freiburg: Herder.
5. Karimov, S. (2020). “Nemis va o‘zbek maqollarining lingvistik qiyosiy tahlili”. *Filologiya masalalari*, №2, 45–52.